

Панель 4. ЕТИЧНА СКЛАДОВА В СУЧАСНІЙ ГУМАНІТАРНІЙ ПАРАДИГМІ

Наталія Дяченко,

к. філол. н., доцент кафедри української мови та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ БОРОТЬБИ ЗІ СТРАХАМИ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Страх є однією з фундаментальних людських емоцій. Він виникає тоді, коли з'являється біологічна або соціальна загроза існуванню окремої особи чи людства загалом. Від початку свого існування людство в різний спосіб омовлювало страх: його образи-репрезентанти (як смерть, демони, пекло, потойбіччя та інше) були широко представлені в міфології, фольклорі, релігії. Однак упродовж останніх років ми змушені активно боротися не лише з уже звичними страхами, зумовленими природними катаклізмами, пандемією COVID-19, але й із «новими», здавалося б абсурдними, пережитковими й архаїчними для ХХІ ст. страхами – війною, ядерною загрозою й геноцидом.

Мета нашої розвідки – дослідити особливості вербальної репрезентації боротьби зі страхами війни в сучасній українській мові, зокрема на прикладі матеріалів із соцмережі «Фейсбук» та інших інтернет-джерел.

Оскільки тематика страху в нашому житті стрімко набирає обертів, людство звертається до старих перевірених рецептів, котрі допомагають з ним боротися. До головних механізмів його подолання, які вподобали й українці, належить знецінення загроз через гумор у найрізноманітніших його проявах (традиційних, як іронія, сарказм, і нових, як тролінг, стьоб) та омовлених за допомогою низки засобів.

Сучасні «українські» страхи згруповані довкола певних центрів, якими є саме поняття «війна» та «ворог» (насамперед путін, його вояки, пропагандисти, та й загалом усі росіяни, «повітряна тривога», «зброя», «ядерна зброя (тактична і стратегічна)», «смерть», «катування», «полон» та ін.).

Оскільки основний задум використання гумору в боротьбі зі страхами – залучення його потенціалу для знецінення останніх, самі страхи й пов'язані з ними негативні персонажі зображено в комічних, незручних ситуаціях, а засобами сатири просякнуті всі ресурси мовомислення (за Є. Карпіловською [2]): словник, граматики, правописні засоби, цитатний тезаурус, мовні й соціокультурні стереотипи, норми мови й реєстри мовлення.

На рівні словника комічного ефекту авторам новотворів вдається досягти завдяки вживанню різних груп лексики, зокрема негативно забарвленої та згрубілої, обценної, суржику, викликаючи в читача потужні асоціації. Ось лише деякі приклади: жаргонний неологізм *могилизація* «позбавлене будь-якого сенсу знищення чоловічого населення країни-агресора»; *ладакалінізація* «перетворення окупантів на

Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця

Лади «Калини» за допомогою магії ЗСУ» (термін С. Даниленка [1]); *мобік* «нещодавно мобілізований, не підготовлений до бойових дій військовослужбовець» (фонетичний варіант *чмобік* є контамінацією лексем *чмо* «частково мобілізований організм» (первинно «лох, невдаха, опущена людина», з російської «человек морально опущенный»); *чмоня* «людина, переважно так називають військовополонених, яка виглядає *чмошно*» (часто використовується біля фотомема з російським військовополоненим відповідного зовнішнього вигляду) та ін.

Значна кількість лексем має виразну прецедентну спрямованість, наприклад: *арестовлення* «заспокійливі повідомлення», *смузі*, *бандеро-смузі* «коктейль Молотова», *кімити* «зберігати оптимізм навіть у найскрутніші й найважчі часи», «записувати милі відео, паралельно готуючи сюрпризи для ворога», *макронити* «робити дуже стурбований вигляд, намагаючись продемонструвати його якомога більшої кількості людей», *чорнобаїти* «наступати на ті самі граблі» та ін.

Наша мова має цілу низку сатиричних зневажливих прізвиськ для ворога: *асвабадітелі*, *ваньки*, *ватники*, *єгорки*, *іхтамнети*, *кацати*, *мокиша*, *москалі*, *московити*, *орки*, *русаки*, *русня*, *рашисти*, *свинособаки*. Однак, на нашу думку, жоден із зазначених етнонімів не може вповні впоратися із завданням так, як би це змогла зробити назва *росіянин*, з світ повинен чітко асоціювати увесь жах злочинів проти людяності й провини в неспровокованій воєнній агресії проти суверенної держави. На жаль, в інтернет-просторі на заваді цьому стає політика більшості соціальних мереж, де дописувачів через використання прямої номінації будь-хто може заблокувати за «розпалення міжнаціональної ворожнечі». Тож замість назви, яка мала б насамперед і повсюдно використовуватися, – *росіяни*, користувачі змушені послуговуватися всілякими евфемізмами, як ті, котрі навели вище, та інші, наприклад, *моззкалі*, *мск-лі*, *ка*ати*, *рузгє*, *рсня*.

Аналіз дописів у соцмережах засвідчує, що потужною зброєю в боротьбі з агресором та засобом його дискредитації є тролінг у поєднанні з інформаційно-інтерпретаційною комунікативною стратегією (тактики коментування, пояснення, розгляду ситуації під іншим кутом, акцентуація на позитивній інформації). Наприклад: фото вибухів на електорстанції в росії – у Бельбеку – на кримському мосту коментувалося відповідно словами *хлопок* – *аплодисменти* – *овації*.

Війна творить узус і переписує мовні норми: слова *росія*, *кремль*, *путін*, хоч поки що й не кодифіковано, дозволено писати з малої літери. А для піднесення бойового духу й боротьби зі страхом активно використовуються засоби експресивного (експресивно-оцінного) правопису окремо (*росія*, *російська федерація*, *РФія*, *РФ-ія*, *ерефія*, *путін*, *кремль*, *Мацквa*) та в поєднанні з конотованими назвами-стереотипами (*раша*, *рашка*, *мордор*, *залісся*, *терораша*, *ху*лостан*).

На спеціальну увагу заслуговує використання графічних символів «Z» і «V». Ці літери, зображені на військовій техніці окупантів, в один момент набула вірусного поширення, ставши символом широкомасштабної війни путіна в Україні. У нас, як і в решті цивілізованого світу, їх називають сучасною свастикою. Тож не дивно, що значна поширеність і символіка вказаних латинських літер стали підставою для

Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця широкого їх використання, особливо z-компонента, як засобу графодеривації: *Zайди, Зомбі, руZZкий мір, поZор* та ін.

Ресурси мовомислення, пов'язані з цитатним тезаурусом, поповнилися широко відомими в усьому світі фраземами «*Русській воєнний корабль, іді...!*», «*Русській воєнний корабль ... ВСЬО!*», «*Послати за російським кораблем*». Ще однією мікросистемою є фразеологізми, які з'явилися як реакція на багаторазове знищення ворожої техніки в Чорнобаївці: «*день Чорнобаївки*» (пор.: «*день бабака*»), *ефект Чорнобаївки, Чорнобаївський трикутник, «Побачити Чорнобаївку і померти*». До цієї ж групи ресурсів мовомислення належать римейки пісень, наприклад: «*Як тебе сміли бомбити, Києве мій*», «*Геть з України, москаль некрасівий!*»; скоромовки, наприклад: «*Клара для Карла вкрала байрактара*» та ін.

Страх переважно дуже предметний. Як ми вже зауважили, головним злом у цій війні є путін – напівбожевільний диктатор, якому заманулося перекроїти світ і сконструювати нову реальність, котра б реалізувала його імперські очікування. Але ще до початку повномасштабного вторгнення він викликав в українців не стільки страх, а радше огиду й несприйняття, представлену у відповідних назвах, як *Владімір Путін, Путін (путін)*, а також влучних емоційно-експресивних неолексемах, прізвиська-прізвищах, що надають характеристику іменованій особі та її вчинкам: *x**ло (x@йло, хлйло, x*йло, x*ло), хутін – пуйло, ПТН ХЛО, ПТН ХЛО, ПТН ПНХ ХЛО, Путін Hello, Putin Hello, ху*луша, путлер*. Особливо промовистою є експресивно-правописна, графічно увиразнена символічна назва *ПУТЛЕР ХЭЙЛО*.

Отже, попри переважно негативний вплив, страх також реалізує й життєво необхідні функції через інстинкт самозбереження. Осмислений і «прожитий» у різний спосіб, зокрема й через заперечення гумором, він спонукає нас бути поінформованими про основні заходи безпеки, ознайомленими з алгоритмом дій у такий складний час і допомагає вижити.

Для вербалізації ворожих образів українці використали значну кількість новотворів, обценної й евфемічної лексики, які виконують насамперед захисну (здоров'язбережувальну), оцінювальну-рефлексійну й інтегровальну (соціально-об'єднувальну) функції, оскільки покликані насамперед заспокоїти, підбадьорити українців і зберегти хоча б відносну душевну рівновагу, але й водночас допомогти їм осмислити свої почуття, засудити ворога та згуртуватися для продовження боротьби на шляху до перемоги.

Перспективи подальших студій пов'язуємо з різноаспектним вивченням особливостей мовосвіту мережевого воєнного фольклору.

Список використаних джерел:

1. Букет Є. У словнику неологізмів поповнення: «могілізація», що породжує «ладакалінізацію». *АрміяInform*. URL : <https://cutt.ly/qNeZgKi> (дата звернення: 07.02.2023).
2. Карпіловська Є. Українська мова у вирі суспільних подій кін. XX – поч. XXI ст. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=686bziSGHmc> (дата звернення: 07.02.2023).